

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Apie gražiąsias dulkes ir Valentino eketę

2012-07-02

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Bendrakultūriniai tekstai

AUTORIUS: Laura Sintija Černiauskaitė

DATA: 2012-07

Apie gražiąsias dulkes ir Valentino eketę

Laura Sintija Černiauskaitė

Laureatės žodis Antano Vaičiulaičio premijos įteikimo iškilmėse

Kaimelis, kuriame užaugo mano mama, yra ūksminga, nuo viso pasaulio pasislėpusi vieta Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje. Vieta ant ribos, „tarp“, tarytum ir niekieno. Taip atrodo dabar, kai ji merdėja, kai mano vaikystės žaidimų pievas kasmet vis labiau užželia pikti krūmokšniai; gamta ten trykšte trykšta, tikras gaivalas, pakelėse rieda kuplėjantys alksnių rutuliai, nenorintys nieko žinot apie žmogų; žalčiai ir angys, vienintelės nuodingos Lietuvos gyvatės, saulėtą dieną įžūliai šildosi kelio viduryje – nebaisus jiems retas praeivis, ratuotas ar pėsčias, jos čia karaliauja. Žemė čia aptaki, apvalainom vilnim banguojanti, – nieko aštraus, jokių smailių kampų ar tiesių linijų, – tingi ir vaisinga, bet vaisiai jos laukiniai. Ežerai susijungia slaptais upelių kiaušintakiais, vienas jų – tai užsimerkianti, lelijų valktim užsitraukianti Gaidės ežero, kuriame išmokau plaukti, akis... Mingantis, pelkėn grimztantis kraštas, į jį vieną kart per metus atvažiuojame ir prikeliame merdėjantį senelių namą savo žingsniais, savo šūksniais.

Prieš keturiasdešimt metų čia virė gyvenimas. Mama ir teta kasryt vieškeliu žygiuodavo devynis kilometrus į Rimšės vidurinę. Iš Vilniaus atvykdavo studentai praktikantai (mama gyrėsi, kad vienas ją įsimylėjo – koks įvykis!), veikė biblioteka ir paštas kitame trobos gale, krautuvė, medicinos punktas ir siuvykla, aštuonmetė mokykla, o į kultūros namus už kapinių kalnelio atveždavo kiną. Po kino išnešdavo kėdes ir prasidėdavo šokiai, geltona tarsi avilyš bažnytėlė išplėtusi akis žiūrėdavo į besilinksminantį komjaunimą.

Mano močiutė buvo bibliotekininkė. Atsimenu tą kaimo bibliotekos – saulėtų dulkių sklidino kambario kvapą – įkaitusios medienos, karštų dulkių kvapą, nuo kurio man sukildavo keistas dusulys. Gražiųjų dulkių ten buvo daugiau negu knygų, būtent jas,

tyliai spindinčias, ir atsimenu... Knygų - ne. Galbūt dar nemokėjau skaityti? Dar mane, miesto vaiką, labai stebino rudų koklių krosnis kampe. Kam bibliotekoje krosnis? - patyliukais stebėdavausi, bet močiutei nieko nesakiau. Giliai atmintyje saugau dėžutę su tuo bibliotekos kvapu, kurio ilgiuosi ir kurio bijau, todėl greičiausiai niekada jos neatvošiu... Panašiai išsigandau ir kito kvapo - kaimo verandos su džiovintų obuolių skiltelėmis, raukšlėtomis lyg mumifikuotų kūdikių pirščiukai, kuris netikėtai šoktelėjo į šnerves nuo dukters parneštų violetinių gėlyčių...

Mano liūdnoji močiutė; jos suknelės, bjaurūs latviški kvepalai, kaštoninių kasų *barankos* nuotraukoje, kur ji dar šypsosi vogčia svajodama apie išsikvėpinusį vokiečių kareivį, Zarasuose pagyrusį jos plaukus... Jos kantrus, lėtas, debesiškas yrimasis per kambarius: iš valgomąjo į viralinę, iš viralinės - į valgomąjį... Arba, kaip ji šeštadieniais laistydavo savo kaktusus - nesu mačiusi nieko lėtesnio. Mano mama, jos dukra, buvo greita ir triukšminga, ugninė, kandanti. Močiutė, priešingai, traukėsi nuo visko, kas ją žeidė, kaip debesies garas, kol vėl atsirasdavo kitoje vietoje...

Keista, neatsimenu jos tarp knygų. Bet gerai atsimenu plikas, kone iki alkūnių kiaulienos faršu aplipusias rankas, kai pasidūšaudama lipdydavo pietums kotletus. Atsimenu, kaip, kai visai suseno ir užmiršo kas esanti, išnešta į kiemą kalbino ant tvarto nutūpusį gandra: „Gandreli, nors tu dar nenuskrisk, pabūk su manimi.“ Argi su mumis jai buvo taip blogai?.. Nieko ji jau nebepažino. Į mane dėbsodavo nemirksėdama išplaukusiom kūdikio akim, net ir skruostai jos buvo apaugę švelniu pūkeliu, tarsi kūdikio.

Kodėl čia tiek atsimenu močiutę?

Todėl, kad dabar, kai jos seniai nebėra, bet užklydusi į mano sapnus ji šypsosi ir sukasi slaptuose sūkuriuose lyg laiminanti rožė, o jos plaukai jaunatviškai palaidi, ji kažką nebyliai man sako. Visa esybe, kaip niekada nėra sakiusi gyvenime. Skaitau Vaičiulaitį, skaitau jo „Šiaurietę“, „Kur bakūžė samanota“, „Tarp šieno pradalgių“, „Ežerus“, pagaliau skaitau „Valentiną“ ir randu ten mažytes, vos matomas savo močiutės pėdeles, jos tylus širdies takelius, jos mergaitiškas viltis ir kartų moterystės nusivylimą, taip subtiliai ir jautriai pagautus rašytojo, kad net stebiesi: *iš kur jis žino, kaip būna moteriai?..*

Taip ir prisikelia mano močiutė. Tarsi būtų rašoma apie ją, tarsi Antanas Vaičiulaitis būtų gyvenęs netoliese, gal net ją pažinojęs. Šitaip ima ir „suveikia“ didžioji literatūra - nuo jos iki manęs nusitiesia slaptas takelis, ir juo eini, skaitai ir eini, iš tiesų eidamas tik gilyn į save.

Kartu su Valentina klaidžiodama po pirmąją jos rojų, nutapytą taip impresionistiškai, kad net kaip dailėje gali būti jo sandarą - virpančius šviesos taškus, - tame šviesos ir gyvybės virpėjime kažkaip pagauni, kad Valentino likimas jau nulemtas. Tai kol kas žino tik autorius. Jos likimas glūdi ir laukia kaip juoda eketė tamsoje, kurią Valentina nejučia peršoko vieną žiemos vakarą, su pačiūžomis skriedama iš vienuolyno. Studentas Antanas per silpnas, kad tą likimą pakeistų. Romanas apie pirmąją meilę virsta fatališka jaunos merginos gyvenimo istorija, kurios pasakotojas sumažėja ir nutolsta, nes ne jis čia svarbiausias.

Tiesą sakant, kodėl Valentinai reikia mirti? Vėlesnioji literatūra gal net būtų palikusi ją gyvą, ir dramos krūvis nuo ankstyvos, tragiškos mirties persikeltų, pavyzdžiui, į tylų, iki galo neišsiaiškintą išsiskyrimą su Antanu ir „kruviną vedybinio gyvenimo auką“ su inžinieriumi. Kad viskas būtų „kaip gyvenime“...

Atsimenu kito didelio mūsų rašytojo Broniaus Radzevičiaus veikėjos, paprastos kaimo moters, žodžius, išsprūdusius su atsidūsėjimu: „Gyvenimas gražus, tik skausmo daug.“ Kokie mišlingi, apgaulingai paprasti žodžiai. Prie jų vis norisi grįžti...

Gyvenimas – gražus? Iš kur žiūrint? Kieno? Mano ar jūsų? Kaip jį suimti ir apžiūrėti? Gražus gali būti peizažas, žmogus, pagaliau – graži muzika... Bet gyvenimas? Taigi gyvenimas gražus, kai gali jį apmąstyti ir pamatyti iš platesnės perspektyvos, kai sugebi įjungti savo filosofines, religines, pagaliau – kūrybines, estetines galias. Kad patirtum gyvenimą kaip grožį, turi stengtis. Kaip kančią jį patiri savaime. Kasdienybėje išgyvename nesibaigiantį kūno ir dvasios diskomfortą, nuolatinį ko nors trūkumą, nepakankamumą. Mūsų kūnas reikalauja taip daug, jis nuolat nepatenkintas ir ko nors stokoja: čia jis alkanas, čia kenčia skausmą, čia jį degina energijos perteklius, nerimas, aistros, čia sukausto nuovargis, stuporas, liga. Daugybę dienos veiksnių mes atliekame tik kūnui patenkinti, apmalšinti. Jeigu neturėtume kūno, nepatirtume ne tik fizinio, bet turbūt ir dvasinio skausmo. Bet tada nepatirtume ir šito *gražaus* gyvenimo.

Visas didysis menas balansuoja tarp grožio ir skausmo. Vėl: tarsi nieko nauja. Bet tikrovėje nieko daugiau ir nėra, nieko gudresnio už šias dvi mūsų būtį įrėminančias ribas ir neišrasi. Užčiuopiu šią tiesą skaitydama ir Vaičiulaitį, ir Radzevičių, ir kitus artimus, sau įdomius, dvasią maitinančius autorius. Pagaliau ir pati rašydama (ir gyvendama) balansuoju, tyčia ar netyčia, tarp tų dviejų polių.

Šis pavasaris atėmė iš mūsų net du kultūros žmones, iš pirmo žvilgsnio – skirtingus kaip diena ir naktis. Kaip tikras poetas maištininkas Poezijos pavasarį savo mirtimi „atidarė“ Tomas Arūnas Rudokas. Netrukus panašiai pribloškė ir visų Rašytojų sąjungos leidyklos autorių pažįstamas dailininkas Romas Orantas, gerai žinojęs, kas yra gyvenimo dugnas, daugeliui padėjęs nuo jo atsispirti ir vėl atgauti žmogaus pavidalą. Turime jo nuotrauką, kur jis per vaikų šventę salėje stovi išimaisęs tarp kitų ir švelniu rankos judesiu lyg ikonoje *prilaiko širdį*. Iš kur tas judesys, kaip prasiplėšė iš jo esybės, kodėl toks?.. Dabar pagalvoju – gal skaudėdavo jam tą širdį... Bet veide – jokių skausmo pėdsakų, tik švytėjimas. Bent jau toje mūsų nuotraukoje.

Tomas Arūnas ir Romas Orantas. Abu gyveno, balansavo tarp grožio ir skausmo, abu paliko gausybę tokių skirtingų pėdsakų. Abiem *staiga* sustojo širdis...

Tomo Arūno beveik nepažinojau, tik vyras vis parnešdavo nuo jo linkėjimų. Sužinojęs, kad susilaukėme sūnaus, iš džiaugsmo „Metų“ redakcijoje šokinėjo kaip pašėlęs. Skaitėme vienas kitą; tikrovėje jis mane, turbūt kaip ir daugelį, baugino. Tačiau saulėtą Motinos dienos rytą atsitiktinai susitikę Kosciuškos gatvėje prašnekome lyg seni pažįstami. Iš karto Tomo Arūno net nepažinau, atrodė ramus, pašviesėjęs... Skubėjau gatve žemyn į mišias, jis kilo *Petro ir Povilo* link. Nė vienas negalėjome žinoti, kad už savaitės gulės ten pašarvotas, su lyg per jėgą į rankas išsprautu rožantėliu, o jo amžinąjį miegą sergės išsiviepęs medžiaginis klounas.

- Ar perduoda tau mano linkėjimus? - paklausė Tomas Arūnas.

Patikinau, kad perduoda, padėkojau.

- O kaip laikosi *tas*?.. - ir jis dviem pirštais pavaizdavo mažytį kelių centimetrų žmogeliuką, turėdamas galvoje mūsų Simoną.

Juokdamasi parodžiau jam rankomis tikrąjį sūnaus dydį, o dydis nemažas.

Tomas Arūnas džiugiai *rudokiškai* nusikeikė.

Į klausimą, kaip gyvena, jis reikšmingai linktelėjo: „Rašau, rašau...“ Pasisakė, kad balandžio dvidešimt aštuntosios „Litmenyje“ publikuoti jo eilėraščiai. Taip ir išsiskyrėme, nuėjome savo keliais. Po savaitės sužinojau, kad mirė. *Gyvenimas gražus, tik skausmo daug!*..

Baigdama noriu dar pasakyti, kad be galo branginu tuos slaptus ir atvirus takelius, kuriais vaikščiodami netikėtai ar numatydami susitinkame su gyvaisiais ir mirusiais savo (su mirusiais, kurių pamažu daugėja). Ir nebetenka reikšmės - šiapus jie ar anapus, žiūri tau į veidą ar kalba iš knygų, iš nuotraukų, radijo įrašų; tikrovėje ar vaizduotėje, iš atminties tolimų kambarių; visi tie takeliai *tikri* ir *esantys*, virpantys gyvu ryšiu.

Tiesiog dėkoji, kad *esi*, ir kad patiri kitus - *esančius*.